*§ 20–0. Асноўныя тэндэнцыі палітычнага развіцця цывілізацый у Познім сярэднявеччы

1. Прыклады формаў праўлення — манархій і рэспублік ва ўсходне- і заходнееўрапейскім рэгіёнах. Канец XV ст. — гэта час цэнтралізацыі шэрагу еўрапейскіх дзяржаў, якія змаглі пераадолець раздробленасць, — перш за ўсё Францыі і Англіі. У Францыі завяршылася Стогадовая вайна (1337–1453 гг.), што прывяло да ўмацавання французскага каралеўства пад валадарствам дынастыі Валуа і да страты Англіяй кантынентальных уладанняў. Францыя, перажыўшы бедствы вайны, паступова фарміравала моцную манархію, якая будзе адыгрываць вядучую ролю ў еўрапейскай палітыцы. Англію, наадварот, ахапілі ўнутраныя хваляванні, такія як Вайна Пунсовай і Белай ружы (1455–1487 гг.), якая аслабіла ўладу манархіі. Тым не менш гэтая барацьба завяршылася ўмацаваннем дынастыі Цюдораў, якая пазней распачне працэс абнаўлення дзяржавы.

На Скандынаўскім паўвостраве ў 1397 г. была заключана Кальмарская унія, што аб'яднала Данію, Нарвегію і Швецыю пад уладай адной кароны. Аднак унутраная барацьба за ўладу і супярэчнасці паміж краінамі-ўдзельніцамі аслаблялі гэты саюз, што ў выніку прывяло да яго распаду.

Спробы цэнтралізаваць кіраванне ў Свяшчэннай Рымскай Імперыі не далі істотных вынікаў. На тэрыторыі Германіі працягвалі існаваць сотні дзяржаўных утварэнняў рознага ўзроўню. Нягледзячы на фармальнае падпарадкаванне мясцовых валадароў імператару, рэальная ўлада знаходзілася ў руках князёў, біскупаў і так званых «вольных гарадоў». Гэтая фрагментацыя аслабляла імперыю,

што рабіла яе прыступнай для знешніх пагроз і ўнутраных канфліктаў. Раздробленай заставалася і Італія, слабасцю якой намагаліся скарыстацца суседзі. У 1494 г. пачалася эпоха Італьянскіх войнаў.

У Цэнтральнай Еўропе напрыканцы Сярэднявечча панавала дынастыя Ягелонаў, прадстаўнікі якой апынуліся на прастоле не толькі ў Польшчы, але і ў Венгрыі, і ў Чэхіі, а таксама Харватыі. Каралеўства Польшча знаходзілася ў асабістай уніі з Вялікім Княствам Літоўскім: Аляксандр Ягелончык, вялікі князь літоўскі з 1492 г., у 1501 г. стаў адначасова польскім каралём. Магутная Польшча ў той час займала не апошняе месца ў еўрапейскай палітыцы, але яе валадар не забыўся пра інтарэсы ВКЛ. Між тым на іншым полюсе Еўропы ўзмацнілася Расійская дзяржава. Некаторыя хрысціянскія палітыкі і папа рымскі бачылі ў «Масковіі» магчымага саюзніка ў вайне супраць Асманскай дзяржавы.

Рэспубліканская форма праўлення замацавалася ў некаторых гарадах Італіі. Так, рэспублікай у Венецыі і Генуі кіравала невялікая суполка купцоў-алігархаў. Іерархія ўлады, напрыклад, у Венецыі выглядала наступным чынам: на чале стаяў выбарны дож, паўнамоцтвы якога абмяжоўваў Вялікі савет з ліку прадстаўнікоў купецкай арыстакратыі. Апроч яго існаваў і Малы савет. Абодва саветы кантраляваў створаны ў Познім сярэднявеччы Савет дзесяці — своеасаблівая тайная паліцыя. Гэты савет устанавіў патаемны нагляд за кожным венецыянцам, развіў сістэму даносаў, якія ўкідваліся ў разяўленыя пашчы каменных ільвоў, усталяваных на сценах палаца дожаў. Такая сістэма адлюстравала вострае спаборніцтва ў асяродку кіруючай алігархіі. Сам дож паступова ператварыўся ў дэкаратыўную постаць.

Такім чынам, познесярэдневяковая Еўропа ведала абедзве магчымыя формы праўлення і мела свае

Пасяджэнне Вялікага савета Венецыянскай рэспублікі. Мастак І. Хайнц. XVII ст.

адметныя рысы, характэрныя для гэтага перыяду гісторыі.

2. Асаблівасці развіцця дзяржаў на Усходзе. Ва Усходняй Азіі панавала дынастыя Мін, што кіравала Кітаем з 1368 да 1644 г. У гэты перыяд кітайская манархія дэманстравала перш за ўсё ўстойлівасць адміністрацыйнай сістэмы. Імператар валодаў абсалютнай уладай, але кіраванне краінай ажыццяўлялася праз складаную бюракратыю, якая ўключала экзаменацыйную сістэму для адбору чыноўнікаў. У гэты перыяд кітайская эканоміка квітнела дзякуючы развіццю сельскай гаспадаркі і ўнутранага гандлю. У Індыі тым часам панаваў Дэлійскі султанат (1206–1526 гг.), які заставаўся важным цэнтрам мусульманскай культуры і палітычнай улады.

У гэты ж час на Амерыканскім кантыненце існавалі высокаразвітыя цывілізацыі ма́я, ацтэкаў і інкаў. Гэтыя грамадствы вылучаліся складанай

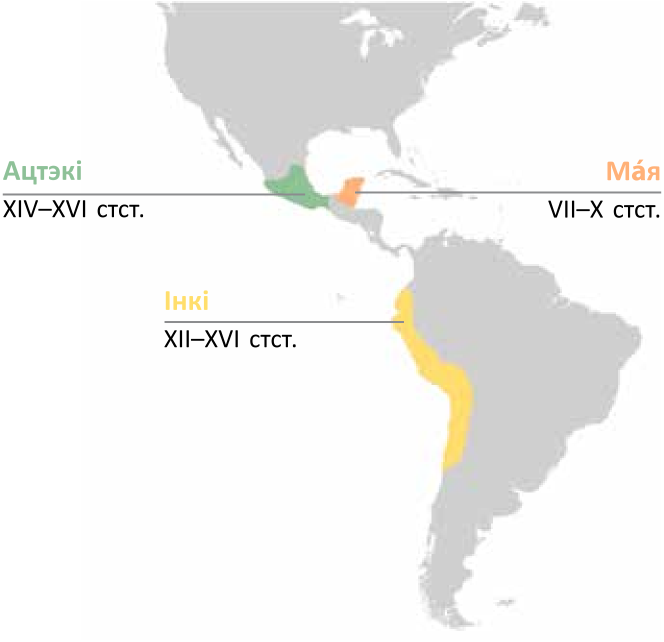

Картасхема «Цывілізацыі мáя, інкаў і ацтэкаў»

сацыяльнай структурай, велізарнымі архітэктурнымі дасягненнямі і развітым гандлем. Аднак гэты свет заставаўся ізаляваны ад Еўропы да адкрыцця Новага Свету ў 1492 г.

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

1. *Даведайцеся, якія з трох лацінаамерыканскіх сярэдневяковых цывілізацый сярод сваіх дасягненняў маглі пахваліцца:*
   а) выкарыстаннем кола;
   б) вынаходствам пісьмовасці;
   в) суднаходствам;
   г) будаўніцтвам пірамід;
   д) існаваннем цэнтралізаванай дзяржавы;
   е) валоданнем тэхналогіяй металургіі.
2. *Знайдзіце інфармацыю пра іншыя дасягненні ацтэкаў, інкаў і мáя, сістэматызуючы ўсе дасягненні цывілізацый у тры адпаведныя «воблакі слоў».*

3. Палітычная карта Еўропы і свету напрыканцы Сярэднявечча. У канцы Сярэднявечча палітычная карта Еўропы і свету зазнала істотныя змены. Гэты перыяд характарызуецца завяршэннем эпохі феадальнай раздробленасці, пачаткам фарміравання цэнтралізаваных дзяржаў у Еўропе і ростам уплыву вялікіх цывілізацый па-за іх межамі. Палітычная прастора была складаная і разнастайная, з мноствам дзяржаў, межы якіх часта мяняліся ў выніку войнаў, дынастычных шлюбаў і тэрытарыяльных спрэчак. Лідарамі ў палітычным спаборніцтве ў Еўропе напрыканцы Сярэднявечча аказаліся каралеўствы Францыя, Англія, Іспанія, Маскоўскае вялікае княства.

У 1453 г. Асманская імперыя захапіла Канстанцінопаль, што закончыла існаванне Візантыйскай імперыі. Гэтая падзея паўстала вялікай вяхой у гісторыі, адзначыла пераход улады ў рэгіёне да асманаў, якія працягнулі экспансію на Балканах і ва Усходняй Еўропе і ўзялі пад свой кантроль ключавыя гандлёвыя шляхі паміж Еўропай і Азіяй. Напрыканцы Сярэднявечча Асманская імперыя ператварылася ў адну з наймагутнейшых дзяржаў.

У векапомным 1492 г. завяршылася Рэканкіста — барацьба хрысціянскіх каралеўстваў супраць мусульманскіх дзяржаў. Незадоўга перад тым у выніку надзвычай удалага шлюбу Фердынанда Арагонскага з Ізабэлай Кастыльскай пад уладай каталіцкіх каралёў была ўтворана новая дзяржава — Іспанія, гатовая да экспансіі за межы Еўропы. Пачалася эпоха росквіту іспанскай імперыі. Тардэсільяская дамова 1494 г. зацвердзіла падзел усяго свету па-за Еўропай паміж Іспаніяй і Партугаліяй.

Фердынанд Арагонскі і Ізабэла Кастыльская. Барэльеф. Іспанія. 1632 г.

Такім чынам, напрыканцы Сярэднявечча палітычная карта Еўропы і свету была стракатай мазаікай. У апошнія гады XV ст. Еўропа яшчэ не была палітычным і эканамічным цэнтрам свету: яна зусім нязначна магла паўплываць на працэсы, што

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

Тардэсільяская дамова паміж каралямі Іспаніі і Партугаліі аб падзеле свету (1494 г.)

Высокія дагаворныя бакі ўмовіліся і пагадзіліся, каб пазбегнуць сумневаў і спрэчак наконт астравоў і зямель, ужо адкрытых або тых, якія будуць адкрыты ў моры-акіяне, каб была праведзена прамая лінія ад полюса да полюса, то-бок ад полюса арктычнага да полюса антарктычнага з поўначы на поўдзень, за 370 ліг на захад ад астравоў Зялёнага Мыса, на адлегласці, вызначанай у градусах або іншымі спосабамі, якія будуць прызнаны найбольш прымальнымі і зручнымі, і вымеранай без лішку або нястачы, і каб усё, што ўжо адкрыта або будзе адкрыта каралём Партугаліі або яго караблямі, да прыкладу астравы або мацерыкі на ўсход ад гэтай лініі і ўнутры яе на поўначы і на поўдні, належала названаму сеньёру — каралю Партугаліі і яго пераемнікам на векі вечныя, і каб усе астравы і мацерыкі, як адкрытыя, так і тыя, што будуць адкрыты каралём і каралевай Кастыліі і Арагона або іх караблямі на захад ад названай лініі, на поўначы і на поўдні, належалі азначаным сеньёрам — каралю і каралеве і іх пераемнікам на векі вечныя.

Высокія дагаворныя бакі абяцаюць праз сваіх прадстаўнікоў, што цяпер і надалей не будуць яны адпраўляць ніякіх караблёў: названыя кароль і каралева Кастыліі і Арагона — у моры, што знаходзяцца на ўсход ад названай лініі і належаць каралю Партугаліі, а кароль Партугаліі — у моры па іншы бок лініі на захад ад яе, якія лічацца прыналежнымі каралю і каралеве Кастыліі.

Таксама ні адзін з бакоў не будзе чыніць адкрыццяў і заваёў і не будзе весці гандаль за раздзяляльнай лініяй, пазначанай згодна з вышэйсказаным. І калі выпадкам караблі караля Партугаліі апынуцца ў порце, які належыць каралю Кастыліі, дык тыя караблі маюць быць неадкладна перададзены каралю Партугаліі, і гэтаксама няхай будзе ўчынена апошнім у дачыненні да караля Кастыліі.

1. *Вызначце, як, згодна з тэкстам дамовы, былі падзелены землі шасці кантынентаў паміж іспанскай і партугальскай каронамі.*
2. *Растлумачце, чаму менавіта партугальская і іспанская дзяржавы «дзялілі» паміж сабою агромністыя тэрытарыяльныя прасторы па ўсім свеце.*

адбываліся на Усходзе, у Афрыцы і тым больш на Амерыканскім кантыненце. У гэты час людзі асобных частак свету яшчэ не ведалі адны пра другіх. Адкрытыя для сябе еўрапейцамі Амерыка, Аўстралія і Акіянія былі сапраўдным *Новым Светам*, невядомым раней і супрацьпастаўленым даўно асвоенаму Старому Свету. Экспедыцыі Х. Калумба

выступяць імпульсам для пашырэння ўплыву Заходняй Еўропы не толькі на Амерыку, але і на ўвесь свет. Ствараліся ўмовы для пачатку эпохі Вялікіх геаграфічных адкрыццяў, фарміравання першых каланіяльных імперый і зараджэння сучаснай сістэмы міжнародных адносін.

Вучоныя разглядаюць дзве ключавыя даты заканчэння эпохі Сярэднявечча: 1453 г. і 1492 г.

1. *Растлумачце, якія гістарычныя падзеі звязаны з кожнай з гэтых дат і чаму яны лічацца значнымі.*
2. *Прывядзіце аргументы на карысць кожнай пазіцыі. Абмяркуйце, ці магчыма дасягнуць кампрамісу, прымальнага для прыхільнікаў абодвух пунктаў гледжання.*